

Олександр Бонь

ЗАХОПЛЕННЯ БІЛЬШОВИКАМИ КИЄВА У СІЧНІ 1918 РОКУ ОЧИМА УКРАЇНСЬКИХ ГУМАНІТАРІЇВ: ЕГО-ДОКУМЕНТИ

У статті досліджується реакція відомих українських гуманітаріїв Наталії Полонської-Василенко та режисера і актора Василя Василька на захоплення більшовиками Києва на початку 1918 р. Вивчаються спогади Н. Полонської-Василенко та щоденник В. Василька як приклад его-документів того періоду. Показано, що українська гуманітарна інтелігенція негативно поставилась до більшовицького завоювання і «червоного терору».

Ключові слова: Василь Василько, Наталія Полонська-Василенко, его-документи, 1918 рік, спогади, щоденник, «Березіль».

Однією з найяскравіших і водночас трагічних сторінок історії України першої третини ХХ ст. є постання і загибель Української Народної Республіки. У короткий час діячі Української Центральної Ради та політичні і соціальні сили, які їх підтримували у 1917–1918 рр., здійснили еволюцію від домінуючої ідеї автономії у складі Російської держави до визнання незалежності як умови існування української нації. Українська гуманітарна інтелігенція не тільки була серед провідних діячів Української Центральної Ради, політичних партій, але й підготувала Українську революцію, формуючи українську самосвідомість. Тому важливою є її реакція на один з переламних моментів протистояння УНР і російського більшовицького режиму — захоплення Києва у січні 1918 р. Війна розділила українське суспільство на тих, хто підтримав більшовицькі гасла (фактично виступив проти УНР), і тих, хто вірив в українську державу і боровся за неї. Значним був вплив на події і великої частини суспільства, яка залишалась байдужою чи нейтральною. У цьому розумінні актуальною є проблема оцінки українською гуманітарною інтелігенцією подій першої радянсько-української війни 1917–1918 рр. та захоплення Києва зокрема.

Для дослідження ми обрали его-джерела двох українських гуманітаріїв з різних галузей: відомого історика, мемуариста Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко (Моргун) та знаного актора і режисера Василя Степановича Василька (Миляева). Український театральний діяч Василь Василько протягом 1910–1950 рр. працював у різних театрах України (у Києві, Одесі, Харкові, Донецьку). Загальновідома його провідна роль у збереженні пам'яті про театр «Березіль» та відновленні доброго імені Леся Курбаса. Він сприяв заснуванню Державного музею театального, музичного та кіномистецтва у Києві. Його архівний фонд у Центральному державному

архіві-музеї літератури і мистецтва України має велику цінність для вивчення інтелігенції радянської України та театального життя першої половини ХХ ст.

Про обох діячів написано багато українськими істориками. Зазначимо лише, що архів В. Василька вже був у центрі уваги дослідників. Зокрема, В.М. Шепелюк писав про склад і значимість цього зібрання¹. Одним із цікавих документів архіву В. Василька є його щоденники за 1914–1926 рр. Вони частково публікувалися у незалежній Україні². Про Наталію Полонську-Василенко є велика історіографія. Тут тільки відзначимо монографії Ігоря Верби, які вийшли у 2000 та 2008 роках^{3,4}, а також опубліковані спогади Наталії Дмитрівни з ґрунтовною вступною джерелознавчою статтею Валерія Шевчука⁵.

Метою розвідки є дослідження реакції українських гуманітаріїв на захоплення Києва більшовиками на початку 1918 р. Джерелом для цього обрано его-документи — спогади Наталії Полонської-Василенко «У Києві в 1918 році (Зі спогадів про 26 січня (8-го лютого) 1918 р.

¹ Шепелюк В.М. Особовий фонд режисера, актора В.С. Василька у ЦДАМЛМ України / В.М. Шепелюк // Архіви України. 2013. № 6. С. 199–204.

² Василько В. Щоденники / В. Василько // Український театр. 1999. № 34. С. 26–32.

³ Верба І.В. Життя і творчість Н.Д. Полонської-Василенко (1884–1973) / НАН України, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. К.: [Б. в.], 2000. 339 с.

⁴ Верба І.В. Життя і творчість Наталії Полонської-Василенко (1884–1973) / Центр пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2008. 324 с.

⁵ Шевчук В. Про спогади Наталії Полонської-Василенко / Полонська-Василенко Н.Д. Спогади. К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2011. С. 520.

в Києві)»^{6,7} та спогади й «Щоденник» актора і режисера Василя Василька (Миляєва)^{8,9}.

Спочатку про самі джерела. Машинопис щоденника Василя Степановича Василька у кількох томах з правками автора має на першому томі епіграф з Т. Шевченка: «Минають дні, минають ночі, минає літо...» Собі — на спомин минулих літ...»¹⁰. Документ — машинописний біловий варіант. Щоденник починається січнем 1914 р. Вірогідно, найцікавіша і важлива частина щоденників втрачена. У томі, який охоплює час з 1 травня 1922 р. до 30 грудня 1922 р., на другому аркуші є автограф В. Василька: «Щоденник. Томи 4 і 5-й. IV. 1922–1924 рр. (томи 2, 3 вкрадені з музею. — О. Б.)», а це час 1918–1922 рр. Мабуть, вже неможливо з'ясувати, як саме була втрачена ця частина щоденників, але її автору, вочевидь, у часи репресій документ міг завдати шкоди. Адже про характер цієї частини щоденника можемо зробити висновок з української національної спрямованості записів у попередній період. Зважаючи на те, що це машинописний варіант, який виготовлявся значно пізніше, при передруку рукописного щоденника можлива була самоцензура. Тоді ще більш виразною стає українська національна складова документа.

Деяко іншим за характером є короткий спогад Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко про події кінця 1917 — початку 1918 р., опубліковані спочатку за кордоном у 1954 р.¹¹, а потім у 2011 р. в Україні у збірці її «Спогадів»¹². Написаний він вже значно пізніше описуваних подій, хоча і не менш емоційний від того, з відчутним впливом пізнього досвіду мемуаристики.

Розглянемо події захоплення Києва більшовиками очима авторів документів. На кінець 1917 р. Василь Василько вже був мобілізований на військову службу в імператорську російську армію, встиг закінчити школу прапорщиків у Києві та побувати з липня 1917 р. на Південно-Західному фронті в Галичині, а вже 16 грудня 1917 р. повернувся до Києва і стверджував у щоденнику,

що закінчилась його «військова діяльність»¹³. Ці події також було зафіксовано у спогадах «Театру віддане життя», вповні радянських за характером та інтонацією, виданих у 1984 р. Зокрема, повстання більшовиків у Києві у січні 1918 р. він, і це зрозуміло, називає «історичним».

Про ставлення Василя Василька до війни і служби в армії свідчить запис російською мовою (всі подальші записи вже робив українською) 7 жовтня 1916 р.: «Призваний 18 жовтня 1916 р. і завтра відправляюсь у 2-й підготовчий батальйон у м. Царицин. Прощай, свободо, прощай сцено, театральні мрії! Іду на забій»¹⁴. Для розуміння тексту щоденника зупинимось коротко на ставленні актора В. Василька до української революції. Так, запис 5 березня 1917 р., засвідчує позитивне сприйняття тогочасних подій: «В Росії сталося дивовижне чудо! З 25 лютого до 2 березня народ зробив те, що весь державний лад, який так довго держався в межах монархізму, зник як дим... Всі ходять з радісними лицами, всі щасливі, бо бачуть уже нову зірку, яка сходить над Росією і всіма народами, що живуть у ній...» У схвальному тоні він висловився про вихід українських часописів, відкриття української гімназії. У цьому ж записі бачимо яскраве свідчення про «грандіозну маніфестацію», яка відбулася того дня у Києві. У ній «українці також мали участь чималу». Розкриває він і соціальний склад українського руху: офіцери, які бажали вступити в український легіон, солдати-українці, українські кооператори, студентство, курсистки, учні середніх шкіл. Вся українська маніфестація зайняла відстань на Хрещатику від міської думи до Бессарабського ринку. На мітингу біля пам'ятника Б. Хмельницькому, на якому закріпили український прапор, співав хор семінаристів Кошиця. Співали Шевченків «Заповіт», а диригував артист М. Садовський. В. Василько повідомляє подробиці: «Вирішили: Автономна Українська Демократична Республіка, Український університет, всі інституції... Маніфестація рушила далі... Спинились біля Губернської Земської Управи і почіпили українського прапора. Далі хотіли йти до Університету зробити те ж саме, але біля Педагогічного музею спинились, вийшов представник Української Центральної Ради і... маніфестація скінчилась, прапори віднесли в Музей через те, що 19-го відбудеться окрема спеціальна українська маніфестація». Але йому не судилось взяти у ній участь — 18 березня він вирушив до Одеси служити у війську. В армії став на бік українського армійського руху і був у Києві 5–7 травня делегатом на I Всеукраїнському військовому з'їзді.

⁶ Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році (Зі спогадів про 26 січня (8-го лютого) 1918 р. в Києві) // Шлях перемоги. 1954. 28 лютого.

⁷ Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році (Зі спогадів про 26 січня (8-го лютого) 1918 р. в Києві) // Полонська-Василенко Н. Спогади. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. С. 310–312.

⁸ Василько В.С. Театру віддане життя. К.: Мистецтво, 1984. 450 с.

⁹ Василько В. Щоденник. Т. 1. 16.01.1914–29.04.1918 рр. // ЦДАМЛМ України (Центр. Держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. 130 арк.

¹⁰ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 16.

¹¹ Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році. 1954.

¹² Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році. 2011.

¹³ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 95–96, 106, 103.

¹⁴ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 111.

Але в Одесі актор служив недовго — 16 травня перевівся у I Український Охочекомонний полк (згодом — полк імені Богдана Хмельницького). Молодий артист не випав з театрального життя — брав участь у постановці «картини» «Вічний революціонер» 21 травня з метою збору коштів для українського національного фонду¹⁵. Питання про відрядження В. Василька з війська у розпорядження Української Центральної Ради вирішувалось у липні 1917 р. на високому рівні — потрібна була відповідь тогочасного військового міністра О. Керенського. Полк імені Б. Хмельницького на той час мав піти на фронт, і молодий актор і режисер «поклався на долю, і що буде, то буде! Як то кажуть — од судьби не втечеш». Та не полишав творчості у складних обставинах армійського життя. 16 липня 1917 р. здійснив постановку «Сто тисяч» із козаками свого полку, а з аматорами — п'єсу «Бувальщина» (згодом, А. Велисовського) у Лук'янівському народному домі¹⁶.

І от 26 липня він занотовує, що вирушає на фронт зі своїм полком, очолюваним полковником Юрієм Капканом (прізвище дописане у машинописі олівцем): «Ніколи не сподівався, що буду так спокійно почувати себе... Одне неприємно — це прощання з сім'єю, сльози та різні тепер уже непотрібні слова, — хотілось би так заснути вдома, а прокинутися в діючій армії. Їду спокійно, ніякого поганого передчуття немає... Подивився, є такі щасливі люди, що живуть тут, працюють біля любимого театру, а я мушу їхати кудись у "невідому далечинь"... Ну то терпи, козаче, отаманом будеш!» Наступний запис у його щоденнику 25 вересня 1917 р. вже пов'язаний з приїздом до Києва у нетривале відрядження, де він знову поринув у театрально життя Києва — обговорював діяльність Українського національного театру, виставу «Молодого театру», статті Леся Курбаса, а вже у грудні 1917 р. Василь Василько залишає полк ім. Б. Хмельницького і входить до групи Українського національного театру (грав у виставах)¹⁷. Офіційно 16 грудня 1917 р., за розпорядженням генерального секретаря справ освітніх, В. Василька відряджено у розпорядження театрального відділу відомства¹⁸.

Перший запис нового 1918 р. сповнений тривоги, адже почалася війна більшовиків проти УНР: «Наростають все нові і нові події. Терези життя хитаються то в один, то в другий бік... Інколи здається, що все загине, нічого не врятує Україну од тієї руїни і анархії, які настали по всій Росії». Очевидно на чиєму боці Василь Василько:

«Але доля ще милосердна до нас. Мирні переговори в Бресті. Оголошення Укр. Нар. Республіки самостійною надають віри в перемогу культури і світле майбутнє»¹⁹.

А ось як характеризувала початок 1918 р. у Києві Наталія Полонська-Василенко у своєму спогаді: «Бувають дні, що прожектором освітлюють цілу добу, виявляють правдивість подій, нещадно здемаскуюючи дипломатичні фарби... Центральна Рада безсило намагалася переконати большевицьку Москву про свої прагнення до федерації». Наближення більшовицьких військ описує так: «Большевицька зграя йде на Київ з різних напрямів, у той час, коли українські сили в самому Києві були дуже малі»²⁰. До того ж у Києві 14–15 січня почалося більшовицьке повстання на «Арсеналі». Н. Полонська-Василенко оповідає, що були осередки повстання на Подолі та в інших частинах міста. Повсталі захопили дільницю поліції, товарну залізничну станцію. Але військам Української Центральної Ради вдалося опанувати місто. Та вже 21 січня більшовицькі війська захопили лівобережжя — Дарницю, Микільську Слобідку, мости. З того ж дня тривав обстріл міста: «П'ять днів без перерви, день і ніч, на вулицях Києва, в будинках, парках та дворах рвалися стрільна большевицьких гармат. Сотні невинних жертв косила смерть червоного московського ката». Згадує Наталя Дмитрівна і про незворотні культурні втрати: «Згоріли назавжди неповторні українські скарби — архів М. Грушевського та музею української старовини В. Кричевського». Також вона досить емоційно передає свій психологічний стан: «Від реву гармат боліли груди, каламутилося в головах... Думок не було. Почуття притупилося... Було лише одне бажання — одержати спокій, виспатися і відпочити»²¹.

Н.Д. Полонська-Василенко наводить жахливі подробиці розправ більшовиків у місті, зокрема у будинку на Московській вулиці, де вона жила з матір'ю. Зранку 26 січня стало відомо, що війська УЦР залишили місто. Згодом у помешкання зайшли троє «озброєних до зубів». Їх метою був розшук старшин українського війська. Невдовзі прямо у дворі будинку було розстріляно п'ять офіцерів. Сама Наталія Дмитрівна та її матір занесли труп офіцера у помешкання й передали «напівживий від горя» дружині. Розстріли тривали цілий день, за найменшої підозри у приналежності до української армії і за доносами — «хтось на когось вказав»²².

¹⁵ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 113.

¹⁶ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 116–117.

¹⁷ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 117–118.

¹⁸ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 120.

¹⁹ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 120.

²⁰ Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році. 2011. С. 310.

²¹ Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році. 2011. С. 311.

²² Там само. С. 312.

Тут потрібно наголосити, що В. Василько трохи більше місяця як звільнився з українського війська, і його могла чекати така ж доля. Але події розгортались за іншим сценарієм. Серед вбитих без суду та слідства були член Генерального Секретаріату, колишній міністр земельних справ О. Зарудний, член УЦР Л. Бочковський, лікарі, видавці, інтелігенція та інші. Н. Полонська-Василенко зазначає, що вони тоді не знали, що це було здійснено за наказом С. Муравйова, про який згадував у «Записках про громадянську війну» В. Антонов-Овсієнко. Три дні тривали обшуки і грабунки помешкань заможних верств — «буржуїв». На думку авторки спогадів, «перебування більшовиків у Києві в січніві дні 1918 року показало всім, що вони несуть для населення та для України. Не зрозумів трагічного сенсу Української держави, на жаль, тодішній політичний провід. Тому і карається Україна за те дуже жорстоко»²³.

Як оцінював В. Василько варварські дії більшовицьких військ у Києві у той період, видно із запису від 25 січня (очевидно, під час обстрілів актор не писав щоденника): «З 15 по 26 січня ст. ст. Київ пережив надзвичайно жакливі часи. На Київ наступали більшовики, справа дійшла до обстрілу міста гарматами. Каноада тривала 10 днів, жертв налічують десятками сотень». У переддень цих подій В. Василько почав працювати у Молодому театрі, «але коли місто захопили більшовики, коли погасла електрика, репетиції припинились». Як і Н. Полонська-Василенко, актор свідчить про розправи більшовицьких військ: «Щоденні розстріли навели страшений терор між населенням. Більш нервові люди боялись вийти на вулицю. В місті не вистачало хліба, не було води»²⁴. У такій ситуації не було й мови про репетиції та вистави. І 27 січня, коли артилерійські обстріли міста закінчились, на загальних зборах Молодого театру Леся Курбаса вирішили для безпеки виїхати у провінцію, «бо там принаймні хоч голодувати не будемо». Але була і політична складова, про яку Василь Василько згадав як про втрату роботи і засобів до існування: «...Майже всі лишилися без посад, які мали по українських міністерствах». З огляду на події перших днів більшовицького панування у Києві та «червоний терор» існувала реальна загроза життю багатьох театралів, передусім авторіві щоденника через службу в українському полку ім. Б. Хмельницького, роботу в міністерстві уряду УНР. Утім, життєві обставини не давали змоги частині трупи виїхати з міста, тож вони пропонували працювати у Києві, але друга група на чолі з Гнатом Юрою «рішуче хотіла їхати» до Олександрії, Черкас. І у цій скрутній ситуації митці Молодого театру вдалися до несподіваного кроку: «Для вияснення

нашої легальності ухвалено було піти до народного секретаря освіти Затонського». Делегацію складали С. Бондарчук, М. Терещенко, П. Долина. Несподівано більшовицький чиновник прийняв театралів «дуже привітно, цікавився нашим театром, навіть добився того, що акторів Молодого театру звільнили від військової служби»²⁵.

У спогадах «Театру віддане життя» В. Василько згадує про ці відвідини делегації у іншій (радянській) інтерпретації. На зустрічі із В. Затонським делегати «Березоля» начебто заявили: «... Ми вважаємо себе більшовиками в царині мистецтва і просимо використати наші сили на благо народу». Очевидно, що це пізніша самоцензура автора мемуарів. В. Затонський прихильно поставився до акторів та видав за своїм підписом «охоронні грамоти, що тоді мало велике значення». Тепер виставами актори мали обслуговувати переважно військові частини²⁶.

У критичній ситуації 16 лютого на загальних зборах Молодого театру вдруге вирішують виїхати до Олександрії, Єлисаветграда та Черкас, був запланований репертуар і визначені актори на ролі у поїзді по регіонах. А вже 21 лютого 1918 р. через скрутне становище після «захоплення Києва більшовиками» і неможливість виїхати цілою групою було вирішено розпустити трупу на місяць — до 21 березня (за новим стилем)²⁷.

У цей період сталася трагедія у родині В. Василька. 11 (24) лютого 1918 р. «у повній свідомості» від сухот помер на руках Василя Василька «найлюбиміший» брат Костянтин. Хоронили його наступного дня скромно на Лук'янівському цвинтарі: «Бо боялись, що, відступаючи з Києва, почнуть знов громити місто, і тоді ніхто не згодиться його хоронити». Після цього запису артист вказує і на втрату Молодого театру під час більшовицького панування: поранення в обличчя «артистки» Антоніни Смереки (Баглій) і розстріл як українського есера «артиста-співробітника» Олександра Грущенка. Перші загальні збори товариства Молодого театру після місячної перерви відбулись 22 березня (за новим стилем).

Закінчується т. 1 «Щоденника» В. Василька також політичними подіями. 29 квітня 1918 р. «з'їзд землевласників проголосив Україну гетьманщиною і обрав за гетьмана російського генерала П. Скоропадського». У той вечір, як зазвичай, Молодий театр зібрався на репетицію у Губернській земській управі (нині — будівля Головного управління СБУ), але репетирувати актори вже були змушені у присутності двох німецьких солдатів (під приводом

²⁵ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 121–122.

²⁶ Василько В.С. Театру віддане життя... С. 119–120.

²⁷ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 122–123.

²³ Там само.

²⁴ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 121.

охоронибудівлі). У театрі «цілком виразно визріває думка» про оренду дачі у передмісті і підготовку там репертуару на осінньо-зимовий театральний сезон 1918–1919 рр.²⁸ Далі у щоденнику В. Василько розкриває багато цікавих сторінок театального життя України того часу.

Таким чином, можна зробити висновок, що українські гуманітарії, зокрема Н. Полонська-Василенко та В. Василько, гостро негативно

сприймали захоплення Києва більшовицькими військами у січні 1918 р. та більшовицький терор. Але різні долі цих діячів української культури розвели оцінки минулого: у спогадах, написаних в еміграції, Наталія Дмитрівна лише загострила своє негативне ставлення до подій, а Василько був змушений у мемуарах не тільки приховувати частину фактів біографії, але й розставляти зовсім інші акценти, змінювати оцінки.

²⁸ ЦДАМЛМ України. Ф. 653. Оп. 2. Спр. 396. Арк. 130.

ДЖЕРЕЛА

1. Василько В.С. Театру віддане життя / Василь Василько. — К. : Мистецтво, 1984. — 450 с.
2. Василько В. Щоденники / В. Василько // Український театр. — 1999. — № 3–4. — С. 26–32.
3. Верба І.В. Життя і творчість Н.Д. Полонської-Василенко (1884–1973) / І.В. Верба. — К. : [б.в.], 2000. — 339 с.
4. Верба І.В. Життя і творчість Наталії Полонської-Василенко (1884–1973) / І.В. Верба. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. — 324 с.
5. Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році (Зі спогадів про 26 січня (8-го лютого) 1918 р. в Києві) / Н.Д. Полонська-Василенко // Шлях перемоги. — 1954. — 28 лютого.
6. Полонська-Василенко Н.Д. У Києві в 1918 році (Зі спогадів про 26 січня (8-го лютого) 1918 р. в Києві) / Н.Д. Полонська-Василенко // Полонська-Василенко Н. Спогади. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — С. 310–312.
7. Шевчук В. Про спогади Наталії Полонської-Василенко / В. Шевчук // Полонська-Василенко Н.Д. Спогади. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — С. 520.
8. Шепелюк В.М. Особовий фонд режисера, актора В.С. Василька у ЦДАМЛМ України / В.М. Шепелюк // Архіви України. — 2013. — № 6. — С. 199–204.
9. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 653. — Оп. 2. — Спр. 396. — 130 арк.

REFERENCES

1. Vasylo, V. S. (1984). Teatru viddane zhyttia. Kyiv: Mystetstvo, 450 p. [in Ukrainian].
2. Vasylo, V. (1999). Shchodennyky. *Ukrainskyi teatr [Ukrainian Theatre]*, (34), 26–32 [in Ukrainian].
3. Verba, I. V. (2000). Zhyttia i tvorchist N. D. Polonskoi-Vasylenko (1884–1973). Kyiv: [b. v.], 339 p. [in Ukrainian].
4. Verba, I. V. (2008). Zhyttia i tvorchist Natalii Polonskoi-Vasylenko (1884–1973). Nizhyn: Aspekt-Polihraf, 324 p. [in Ukrainian].
5. Polonska-Vasylenko, N. D. (1954). U Kyievi v 1918 rotsi (Zi spohadiv pro 26 sichnia (8-ho liutoho) 1918 r. v Kyievi). *Shliakh peremohy [The Way of Victory]*, 28 February [in Ukrainian].
6. Polonska-Vasylenko, N. D. (2011). U Kyievi v 1918 rotsi (Zi spohadiv pro 26 sichnia (8-ho liutoho) 1918 r. v Kyievi). *Polonska-Vasylenko N. Spohady*, Kyiv, Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», pp. 310–312 [in Ukrainian].
7. Shevchuk, V. (2011). Pro spohady Natalii Polonskoi-Vasylenko. *Polonska-Vasylenko N. Spohady*, Kyiv, Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», pp. 5–29 [in Ukrainian].
8. Shepeliuk, V. M. (2013) Osobovyi fond rezhysera, aktora V. S. Vasyilka u TsDAML M Ukrainy. *Arkhivy Ukrainy [Archives of Ukraine]*, 6, 199–204 [in Ukrainian].
9. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. F. 653, Op. 2, Spr. 396, t. 1.

Oleksander Bon

**JANUARY 1918 BOLSHEVISTS' INVASION IN KYIV BY UKRAINIAN HUMANISTS:
EGO-DOCUMENTS**

In the article it is researched the reaction of well-known Ukrainian humanists Nataliia Polonska-Vasylenko and the director Vasyl Vasylo on a Bolsheviks' invasion in Kyiv at the beginning of 1918. The memoirs of N. Polonska-Vasylenko and the diary of V. Vasylo are examined as an example of ego-documents of that period. It was identified, that memoirs of the historian N. Polonska-Vasylenko had some actual facts, despite being further influenced by memoirs' style. The V. Vasylo's diary, that had been later edited, had a striking national tone. Later, in memoirs of Soviet regime, he was forced to assess those times in ideologically and politically different ways. The diary of V. Vasylo showed a Ukrainian, who despite the perception of War as something tragic, joined Ukrainian military squads and later worked in authority bodies of UNR. The most important part of the diary — was the life of Ukrainian actors and directors in a period of war and political instability of 1914–1921, establishment and expansion of activities of modern Ukrainian theatre of Les Kurbas. This ego-document showed personal attitude of theatre environment towards events in Ukraine with a permanent financial difficulties and under circumstances of an ideological fight between social and European flows of the theatre art. N. Polonska-Vasylenko's memoirs were in great importance, because there we could find true examples of Bolsheviks' violence, robberies and searches of the first days after the invasion in Kyiv. Some Ukrainian sergeants were executed in front of here. Ukrainian humanists were decisively against the bolsheviks' invasion and 'red' terror.

Key words: Vasyl Vasylo, Nataliya Polonska-Vasylenko, ego-documents, 1918, memoirs, diary, 'Beresil'.

Дата надходження статті до редакції: 04.05.2018.